

Friskolornas riksförbunds yttrande över betänkandet Idéburen välfärd (SOU 2019:56)

Friskolornas riksförbund (förbundet) har getts möjlighet att lämna synpunkter på ovanstående förslag och vill lämna följande yttrande.

Inledningsvis vill förbundet peka på det viktiga arbete som de så kallade idéburna verksamheterna utför. Många verksamheter skulle inte finnas till utan de idéburna organisationerna. Oavsett verksamhetsform så baseras en verksamhet på en idé som den eller de som startar verksamheten har. Det gäller för såväl enskilda firmor, stiftelser, kooperativa föreningar som för aktiebolag. Framförallt de som har verksamhetsformen förening bygger ofta på frivilligarbete och starkt engagemang från civilsamhället. Förbundet instämmer i att verksamheter som har sin grund i en idé spelar en viktig roll i samhället. Inom skolväsendet har de ökade möjligheterna att starta skola baserad på en idé också medfört en ökad mångfald och ger föräldrar och elever ytterligare fler förskolor och skolor att välja mellan.

Utredningen har fått regeringens uppdrag att ta fram ett förslag på en tydlig definition av idéburna aktörer som kan användas för att identifiera och avgränsa dessa från andra aktörer i välfärdsverksamheter och andra närliggande offentligt finansierade och subventionerade verksamheter. I utredningen anges en avgränsning mellan offentliga aktörer, kommersiella aktörer och idéburna aktörer. I direktiven ligger att utredningen ska ta fram en definition som avser idéburna aktörer som specifikt bedriver offentligt finansierad verksamhet inom välfärdsområdena. Idéburen verksamhet inom andra områden ska inte räknas i definitionen. Syftet är att öka dessa aktörers möjlighet att bidra inom välfärdssektorerna. För att uppfylla det syftet föreslår utredningen att en ny lag införs med en tydlig definition av vem som kan uppfylla lagkraven. Ett absolut krav är att inga värdeöverföringar sker till ägare eller organisationsmedlemmar. Allt överskott i verksamheten ska återinvesteras. Det ska vara frivilligt att registrera sig enligt lagen. Det föreslås också att registrerade idéburna välfärdsorganisationer ska kunna få företräde i vissa upphandlingar enligt LOU. Redan idag finns det en lagstiftning som gör det möjligt för de som så önskar att tydligt markera att allt överskott återinvesteras i verksamheten. Den regleras i Aktiebolagslagens kapitel 32 Aktiebolag med särskild

vinstutdelningsbegränsning. Denna möjlighet har i princip inte används av några företag inom välfärdssektorn.

Förbundet avstyrker förslagen i betänkandet i sin helhet.

Skälet till detta är i huvudsak att förbundet anser att det gagnar mångfalden och kvaliteten att alla utförare och fristående huvudmän får verka på lika villkor.

När det gäller förslag i betänkandet som avser offentliga upphandlingar avstår förbundet från att lämna egna synpunkter, men hänvisar till dem som framförs av Svenskt Näringsliv i deras remissyttrande ifråga om de EU-rättsliga problem som riskerar uppstå om förslagen genomförs.

Vi vill däremot föra ett resonemang kring de förslag som kan få följder för fristående förskolor och skolor.

Definitionen av idéburen verksamhet på utbildningsområdet

Förbundet anser att det redan inledningsvis finns svårigheter att göra en definition av idéburen verksamhet. Vanligtvis avses en organisation som inte har till syfte att ge ett ekonomiskt överskott till ägarna. Vi vill dock peka på att även andra organisationer vars verksamhet bedrivs i olika driftsformer kan kallas idéburna, om man med det menar att dessa drivs av engagemang och för att förverkliga en idé om bra verksamhet. Förbundets medlemmar, oavsett driftsform, kan alla med fog hävda att de är idéburna. Fristående förskolor och skolors verksamhet har alla uppstått ur en idé om att skapa utbildningsverksamhet med hög kvalitet - det kan handla om en viss pedagogik, ett annat sätt att undervisa, en önskan om snabbare beslutsvägar eller en frihet att helt enkelt få arbeta på ett annat sätt än kommunens verksamheter för att man tror att man kan göra det bättre.

Förbundet är väl medvetet om att detta inte är vad som avses, men anser att den lagda definitionen utesluter att även andra fristående verksamheter arbetar utifrån en samhällsnyttig idé, som utgår från att ge barn och elever den bästa utbildningen och undervisningen som möjligt.

Lika villkorsprincipen

I betänkandet finns inte något förslag som nu skulle innebära en särbehandling av registrerade idéburna verksamheter på utbildningsområdet. Men den målsättning som anges i utredningens direktiv är att fler idéburna organisationer ska verka som aktörer i välfärden samt att den andel av offentligt finansierad eller subventionerad välfärdsverksamhet som bedrivs av idéburna aktörer ska öka. Det är därför inte långsökt att tänka att sådana förslag kan komma längre fram, där registrerade så kallade idéburna verksamheter kommer att särskilt gynnas vid exempelvis tillståndsprovning eller bidragsgivning.

En bärande princip i skollagstiftningen är att regelverket ska gälla lika för fristående verksamheter såväl som kommunala, så långt det är möjligt. Bidragen (skolpengen) till fristående förskolor och skolor ska grunda sig på kommunens kostnader för barnen och eleverna i dess egen verksamhet.

Det här framgår tydligt av propositionen Offentliga bidrag på lika villkor (prop. 2008/09: 171, s.25), där det bl.a. sägs följande:

”Principen om likvärdiga och rättvisa villkor för alla förskolor, fritidshem, förskoleklasser och skolor oavsett huvudman ska stärkas. Villkoren måste därför präglas av långsiktighet och tydlighet. Ersättningsystemets utformning är av central betydelse för de enskilda huvudmännens möjlighet att bedriva sin verksamhet. Det innebär bl.a. att reglerna måste vara tydliga för hur bidragen till enskilda förskolor, fritidshem och förskoleklasser samt fristående skolor ska beräknas. Fullständig öppenhet måste råda kring hur kommunen beräknar ersättningen till enskild verksamhet. Lika villkor är en förutsättning för likvärdig utbildning, men det innebär inte att utbildningen måste vara likformig. Inom ramen för likvärdigheten ska skolor kunna vara olika, ha pedagogisk frihet och kunna utveckla sin egen profil. Likvärdiga ekonomiska villkor för verksamhet i offentlig och enskild regi är också en förutsättning för en verklig valfrihet som ger alla barn och föräldrar möjlighet att välja förskola, fritidshem och skola. Regeringen vill understryka att begreppet ekonomiska villkor ska ses i vid mening så att regler för kommunal planering och verksamhetsutövning inte används för att försämra friskolornas möjlighet till etablering och överlevnad.”

Propositionen, vilken sedan resulterade i lagstiftning, avsåg i första hand lika villkor mellan fristående huvudmän och kommunala sådana. Men lika villkors-principen måste också gälla mellan fristående huvudmän, på så sätt att ingen gynnas före någon annan. Konkurrensverket har i sitt remissyttrande över förslagen i betänkandet avstyrkt flertalet av dem. Som exempel sägs i remissyttrandet att förslagen om reserverade kontrakt för idéburna aktörer inte är ”förenliga med fördragets bestämmelser om den inre marknaden, däribland fri rörlighet av tjänster och icke-diskriminering.”

Förbundet har därför stora farhågor med att registrerade idéburna aktörer på utbildningsområdet i ett senare skede skulle kunna särbehandlas. Vi avstyrker därför förslaget om en sådan lag om registrering av idéburen verksamhet.

Idéburna aktörer på utbildningsområdet måste växa av egen kraft

Det kan inte få vara ett egenvärde att utgöra en idéburen verksamhet på utbildningsområdet, om det innebär att andra huvudmän genom lagstiftning missgynnas i förhållande till de idéburna. I stället måste sådana verksamheter växa av egen kraft och vara så bra att de lockar föräldrar och elever till förskolor och skolor utan gynnande särbehandling. Den, i det här avseendet, idéburna tanken kan mycket väl utgöra en sådan utgångspunkt som avgör att en familj väljer den skolan före någon annan. Det är i så fall en helt annan sak och är, förutom kvaliteten, också en grund för mångfalden bland utbildningsanordnare.

Förbundet kan också konstatera, som ovan nämnts, att många av de verksamheter som i utredningen definieras som idéburna, håller god kvalitet. Det är dock inte visat att dessa håller högre kvalitet än andra fristående förskolor och skolor rent generellt, inte heller i jämförelse med kommunala verksamheter. Det finns alltså inte heller något sådant skäl att särskilt gynna så kallad idéburn verksamhet före andra huvudmän. Men framförallt så ska förslaget avvisas eftersom det innebär ett gynnande av en viss verksamhetsform. Det leder till en snedvridning av konkurrensen och utgör ett brott mot de EU-rättsliga principerna.

För Friskolornas riksförbund

Ulla Hamilton
VD

Gudrun Rendling
förbundsjurist